

Hovedtrekkene i Alfred Lorenzer's sosialiseringsteori

Alfred Lorenzer, født 1922, har i 1970-årene tatt opp på nytt det "gamle" problem: forsøket på å forene marxismen og psykoanalysen. Han har tidligere særlig befattet seg med språkutviklingen¹ og psykoanalysens symbolbegrep.² Lorenzer poengterer *interaksjonen* som psykoanalysens gjenstand framfor den individuelle selvrefleksjon, og innfører forståelsen *klisjébestemt atferd* som neurotisk tilstand. Klisjéene får stor betydning både i Lorenzer's språkteorier og i hans sosialiseringsteori.³

I språkteoriene fra begynnelsen av 70-årene gjaldt det også for Lorenzer å utforme en psykoanalytisk vitenskapsteori. Bl.a. vil han vise at psykoanalysen *ikke* er en naturvitenskap, men en *sosialvitenskap*. Disse sidene av Lorenzer's arbeider vil bare forbigående bli drøftet i denne artikkelen. Her vil han bli fremstilt og diskutert på bakgrunn av teoripresentasjonen i boka fra 1972: "Zur Begründung einer Materialistischen Sozialisationstheorie."

1. SOSIALISERINGSTEORI

Lorenzer's hovedtema er framstilling av hvordan mennesker sosialiseres. Under dette inngår også en analyse av hvordan subjektet konstitueres, og sambandet mellom samfunnsstruktur og psyke. Presentasjonen er begrenset til det Lorenzer kaller *primær sosialisering* - noe som må forstås som en tidsavgrensning i utviklingsprosessen. Konsentrasjonen er rettet mot barnets to første leveår, eller til det tidspunkt da språket "slår til-

bake" som klisjéer, - blir til adferdsstyrende ubevisste symboler.

Målsettingen for Lorenzer er å undersøke om utviklings- eller sosialiseringprosessen lar seg forstå som en *kombinasjon* av et driftsdeterminert standpunkt (utviklet innenfor psykoanalysen), og et historiematerialistisk standpunkt (slik dette er formulert innenfor marxistisk samfunnsteori).

Dette fører til at Lorenzer ser utviklingen av menneskelig bevissthet og underbevissthet som en prosess med bakgrunn i "to basiser": Den indre natur (begrepsmessig bestemt ved psykoanalysens driftsoppfatning) og de samfunnsmessige, ytre forhold (brakt på vitenskapelig begrep gjennom kritikken av den politiske økonomi).

Den primære sosialisering må hovedsakelig konsentrere seg om *emosjonelle* prosesser, og Lorenzer diskuterer inngående hvordan hans egen framstilling plasserer seg i forhold til Piaget's modell for kognitiv utvikling. Under den primære sosialisering vil tenkning og erkjennelse måtte avledes fra de følelsesmessige reaksjonene som dermed blir de mest fundamentale. Sosialiseringen må videre forstås som *en art praksis*. ("Sosialiseringen skjer gjennom reell interaksjon." (s.86)). Det er nettopp denne konkrete og detaljerte, *virkelige* interaksjonen som må studeres for å forklare hva den biologiske natur sosialiseres til. Og i denne sammenheng er tidligere forsøk fra marxistiske psykoanalytikere utilstrekkelig.

Men for å kunne framstille den faktiske sosialisering under ulike samfunnsformasjoner, dens historiske spesifisitet, trengs det en generell forståelsesramme både av natur og samfunn. Lorenzer's prinsipielle formulering understreker hans hovedpoeng: *sosialiseringen må forstås generelt som et møte mellom biologisk natur og samfunnsmessig materialitet*, det siste formidlet gjennom allerede sosialiserte individer (sosialiseringssubjekter), som har tatt opp i seg og representerer det historisk bestemte.

Ikke bare skal sosialiseringen *forstås* innenfor denne rammen, målet er å *forklare* hvordan formidlingen mellom biologisk natur og samfunnsmessige materialitet konkret og i detalj foregår:

"Den viktigste oppgaven for psykologien er å vise "vitenskapelig" hvordan naturlige betingelser og samfunnsbestemte "menneskelige egenskaper" forholder seg til hverandre, slik at den innsikten som Marx uttrykker i 6. Feuerbachese gjelder uinnskrenket:

"Menneskets vesen ... er i virkeligheten ensemblet av de samfunnsmessige forhold." (s.9)

2. LORENZER SOM MARXIST

Formuleringen av psykologiens viktigste oppgave plasserer Lorenzer som marxist. Ved forståelsen av det samfunnsmessige går han ut fra og baserer seg på den historisk/dialektiske materialismen. Problemet for Lorenzer, som for mange av hans forgjengere i skjæringslinjen mellom psykoanalyse og marxisme, er å få grep om på hvilken måte materiellstrukturen (produktivkreftene og produksjonsforholdene) får innpass i, eller transformeres over i den menneskelige psyke, og gir den biologiske natur det spesifikke, historiske uttrykk.

Men de "naturlige betingelser" som Lorenzer ser som den ene siden i "det dialektiske forholdet" (kfr. sitatet ovenfor) menes både den "ytre" natur og menneskets "indre" biologiske natur. Mennesket som subjekt vokser fram i spenningsfeltet mellom det naturlige og det samfunnsmessige, noen subjektdannelse utenfor denne praktiske dialektikk kan ikke forekomme - derfor kan Lorenzer si: "Subjektivitet kan helt og fullt føres tilbake på objektive betingelser" (s.10).

Men om subjektbildelsen er "fullt og helt" avhengig av de objektive betingelsene - er den ikke *bare* avhengig av de *ytre samfunnsmessige* betingelsene, slik de mekaniske vulgærmaterialistene har framstilt det. (Og her ser vi en tydelig avgrensning også til den konsekvente behaviorismen. Også den må fornekte en subjektbildelse som har framkommet på annen måte enn gjennom ytre forsterkninger).

Lorenzer kombinerer det han framstiller som historisk materialisme, der individualiteten bestemmes - både i form og innhold - av den samfunnsmessige "basis", - med "det Marx'ske naturbegrep" som samtidig krever at en ikke "glemmer" virkningen av den praktiske dialektikk, det vil si hensynet til såvel all natur mennesket står overfor, som *den natur mennesket (biologisk) er*. Lorenzer gir i denne sammenheng sin tilslutning til det han kaller Freud's påvisning: at menneskelige handlinger, følelser og tenkning også *innholdsmessig* avhenger av driftene, og det vil si det "indre" naturgrunnlaget. Denne oppfatningen gir også rom for en annen Feuerbachese, ofte "glemt" av de mekaniske materialistene, nemlig den første, der det heter: "Hovedmangelen ... er at tingen, virkeligheten, sanseerfaringenes verden, bare oppfattes som objekt eller anskuelse; ikke som konkret menneskelig virksomhet, praksis; ikke subjektivt."

Dermed er den mekaniske materialismen, eller determinismen, ubrukelig som forståelsesramme, og all menneskelig utvikling må studeres som et gjensidig forhold mellom indre/ytre natur og historisk konkret samfunnsformasjon. Slik avvises både den ahistoriske idealismen - teorien (eller ideologien) om menneskets *egentlige* naturlige natur, og den mekaniske materialismen (vulgær determinisme), til fordel for en historisk konkret dialektikk:

"Hvordan blir barnets "indre natur" bearbeidet gjennom menneskelig praksis, slik at barnets utvikling i sin helhet kan forstås både som naturhistorie og som sosial utviklingshistorie forårsaket av objektive politiske/økonomiske prosesser; uten på noe sted å måtte forutsette på forhånd gitte, historisk uavhengige subjektive egenskaper og strukturer?" (s.11).

3. LORENZER SOM PSYKOANALYTIKER

Med utgangspunkt i Feuerbatchesene, som i knapphet uttrykker essensen i marxismens menneskesyn, og med en samfunnsforståelse hentet fra kritikken av den politiske økonomien, søker Lorenzer å detaljstudere på hvilken måte ensemblet av samfunnsforholdene overføres til menneskenes bevissthet samtidig som det forblir et subjekt med drivkrefter rotfestet utenfor den konkrete samfunnsmessige materialitet. Det er i denne sammenhengen han vender seg til psykoanalysen.

Heller ikke "psykoanalytisk teori" er noen entydig kategori, det gjelder også å avklare Lorenzer's forhold til psykoanalysen det vil si å avgrense hans bestemte forståelse av teorien.

Innvendingene mot psykoanalysen (en innvending som har sitt mest vulgære uttrykk i avvisningen av Freud fordi hans klienter var victoriatidens møydommelige overklassekvinner bærende bursjoasiets konsekvente dobbeltmoral på sine skuldre) for å være en borgerlig vitenskap og derfor "ubrukelig" "uegnet", o.l. innenfor en marxistisk forståelse, avviser Lorenzer ved å betrakte psykoanalysen slik Marx betraktet den klassiske borgerlige økonomi, - som utgangspunkt og forutsetning for utvikling av marxistisk samfunnsteori.

Når det gjelder psykoanalysens *metode* framhever han Freuds konsekvente forsøk på å få fram "de krefter som ligger bak fenomenene."

Psykoanalysens vitenskapelige framgangsmåte kan dermed parallelliseres med viktige trekk ved marxismens forskningsmetode,

slik den f.eks. er beskrevet i Innledningen til Grundrisse, og spissformulert av Marx: "Dersom det ikke hadde vært noen forskjell på tingenes umiddelbare tilsynekomst og deres indre sammenheng, ville vitenskap være overflødig." Både marxismen og psykoanalysen avgrenser seg mot positivismen (logisk empirisme, o.l.) ved ikke å nøye seg med å systematisere det observerbare, framtreddelsesformen, i logiske, induktive kategorier, men går "ad tenkningens vei" "bakenom" det fremtredende for å få tak i de strukturelle vesensforhold som det observerbare må forklares på bakgrunn av. Det framtredende, f.eks. symptomet i den psykiske tilstand, kan ikke forstås eller forklares på annen måte enn ved å forholde det til bakenforliggende indre og ytre vesenskrefter - formulert i en teori ved hjelp av abstrakte begreper. Først når det observerbare - de psykologiske data eller symptom blir innplassert i denne helhetlige teorien, blir de konkrete og kan forklares. Lorenzer følger selv denne framgangsmåte i sin analyse og framstilling. Og i tillegg framhever han også direkte observasjon som en nyttig teknikk (under henvisning til Piaget) for utvikling av en sosialiseringsteori utgått fra psykoanalysen: " man gjør lurt i å bygge på erfaringer fra direkte observasjon av barn". (s.35).

Lorenzer framstiller psykoanalysen som en sosialvitenskap,⁴ men ikke som sosialpsykologi. Det vil si han slutter seg til den oppfatning at psykoanalysens objekt er "vesensforskjellig fra de emner der tradisjonsmessig behandles av psykologien, såsom perception, cognition, oppmerksomhet, følelser, vilje, indlærning og hukommelse."⁵ Men Lorenzer begrenser ikke psykoanalysen til en "kritisk teori om det decentrerede subjekt, eller, i Freuds enklere terminologi, en teori om det ubevisste, ..." (Lis Lind). Psykoanalysen slik forstått blir likevel et nyttig verktøy i hans oppbygging av en sosialiseringsteori - men det ubevisste inngår bare som ett av flere element i subjektet.

For Lorenzer er psykoanalysens gjenstand "... de objektivt gitt strukturenes *forening* i subjektet." (s.13) og han gjør psykoanalytisk teori til en "kritisk teori om subjektet" som helhet. Heller ikke formuleringen av en symbolteori er begrenset til bare å gjøre rede for ubevisste og fortrenge forhold.⁶

Opgaven for den psykoanalytiske *teori* er å forklare hvordan materiellstrukturene setter seg igjennom på i subjektet, et subjekt som unngåelig (dvs. naturlig) må gjennomløpe de utviklingsstadiene psykoanalysen allerede har fått på begrep: prosessen fra oral over anal til phallisk posisjon - en utvikling som Lorenzer aksepterer forekommer transkulturelt - det vil si er en biologisk bestemt naturprosess.⁷ Denne teorien

er Lorenzer's teori om menneskets biologiske natur - subjektutviklingen og tilstanden til subjektet må forklares ved konkret å analysere (i dette ordets egentlige betydning) hvordan denne naturlige prosessen gjennomløpes under historisk varierende samfunnsformasjoner, dvs. under forskjellige samfunnsmessige "basis"-betingelser.

Den psykoanalytiske *terapiens* oppgave er foruten å framstille de brudd i den gjensidige utviklingshistorien som har frambragt den klisjébestemte atferd, synlig iform av et funksjonsudyktig symptom, "også å reflektere over den forandrende praksis som kreves for å utnytte de subjektive mulighetene og motsetningene". (s.13) Det vil si at "pasienten" også må bli filosof i marxistisk forstand: Ikke nøye seg med å fortolke eller forstå sin situasjon, men også forandre den gjennom praksis.

De marxistisk orienterte psykoanalytikerne som tidligere har vært opptatt av den tidlige sosialiseringen, og forholdet mellom produksjonsmåten og psyken, har hovedsakelig konsentrert seg om den borgerlige familie som sosialiseringsagent. Wilhelm Reich er det klassiske eksemplet. Spesielt i "Massenpsychologie des Fascismus" ⁸ viser han hvordan familien (dvs. den farsdominerte) er primær sosialiseringsskjeletten for utvikling av de autoritære karakterdrag som kapitalismen forutsetter og reproduserer. Fra den tidligst lærte underkastelsen og driftsavståelsen i den borgerlige familien, går en linje gjennom underkastelsen under kirken og militærapparatet fram til den autoritære holdningen overfor kapitalismens statsapparat. Reich så denne konkrete sosialiseringen som en nødvendig forutsetning for fascismen - altså var hans analyse historisk/konkret. Derfor rammes ikke Reich av den kritikk Lorenzer øver mot tendensen til å "absoluttere" den borgerlige familie, dvs. å framstille den som evig ahistorisk kategori, eller i hans språk: "... et trekk ved vårt samfunn (blir) generalisert til naturkonstant."

Lorenzer går et skritt videre i studiet av sosialiseringens anatomi, på jakt etter det "primære sosiale felt". Han ser ikke familien som *endelig* representant eller agent for produksjonsmåten, men går fra familieguppenivå til "gesamtarbeiter"-nivå, det vil si den (de) allerede sosialiserte person(er) som har mest kontakt med barnet de første leveår, under den primære sosialisering.

"Die Mutter" (Moren) er Lorenzer's primære sosialiseringsagent. Forholdet mellom foster/nyfødt på den ene siden og et bestemt primært forholdsobjekt på den andre har status som grunnfigurasjon, dvs. er av grunnleggende betydning for barnets utvikling

og sosialisering.

4. INTERAKSJON SOM UTVIKLINGSPRINSIPP

Et av hovedpoengene i Lorenzers sosialiseringsteori er *interaksjonen* (det han også kaller den dialektiske prosess) mellom barn og mor. ("Mor" er brukt som almen kategori for den (eller de) person(er) barnet er mest i kontakt med den aller første tiden etter fødselen).

Istedetfor som Freud å si "Jeg'et er objektrelasjonenes bunnfall", så sier Lorenzer: "Subjektdannelsen skjer ved interaksjonsformen bunnfall" (s.46). Dette illustrerer den fundamentale karakter han tillegger det gjensidige spill ved sosialiseringen - samtidig som det røper en tendens til "mekanisk dialektikk" - inspirert av moderne system-teori (en innflytelse som er merkbar også andre steder i bøkene hans). Karakteristisk for denne "mekaniske dialektikken" eller interaksjonismen, er at årsaksforklaringen erstattes av en *påvisning* av gjensidighet. Dermed forsvinner den substansielle forklaring til fordel for et abstrakt utviklingsprinsipp - forklaringen erstattes med beskrivelse av en almen nødvendighet: interaksjonen.⁹ (Understrekningen av den gjensidige påvirkningen osv., mellom to momenter kan være nyttig under den abstrakte analyse, men denne analysen har først sin berettigelse når de abstrakte kategoriene og relasjonene mellom dem brukes konkret).

Forholdet mor/barn (mor-barn-dyaden) forstås som to poler som gjensidig må tilpasses hverandre, og det er i spenningsfeltet mellom de to polene at subjektet dannes. Opprinnelig er det til stede en *enhet* mellom mor og barn, men denne enheten spaltes ved fødselen og går gradvis over i et vekselspill. Dette kan illustreres ved en celledeling, der de to momentene i enheten adskilles, men utvikler sin egenart i relasjon til hverandre. De selvstendigjøres altså ikke, men tvertimot - blir avhengige av hverandre og utvikles. Det er ifølge Lorenzer ingen enveis eller mekanisk overføring *fra* sosialiseringsagenten (moren) *til* barnet, men moren må tilpasse sin samfunnsbestemte væremåte til barnets biologiske natur. Dette understrekes; "Mor-barn-dyaden er et *vekselsforhold*. Det er ikke i noe tilfelle bare en ensidig pregning", (s.38) og ikke slik som behavioristene forstiller seg det, der "... barnets bidrag i beste fall sees som en biologisk folie for pigningsprosessen". (s.38) Med sitt naturlige behov f.eks. for næring, trer barnet inn i et gjensidig forhold til moren. Hun er istand til å tilfredsstille behovet, og moren som agent for produksjonsmåtens spesifikke uttrykksformer må moderere og tilpasse de tidligere

slektledds normer, vaner osv. som hun møter barnet med. Dermed eksisterer altså ingen absolutt overføring av produksjonsmåten fra moren til barnet, men de to polene trer inn i et interaksjonsforhold, - som har den almenne karakter av en dialektisk prosess mellom natur og produksjonsmåte. Barnets natur og samfunnets materiellstruktur (formidlet gjennom moren) inngår i et dialektisk forhold - i interaksjon. Om morens samfunnsmessige forankring skriver Lorenzer: "... hennes praksis er en del av den samfunnsmessige praksis, ikke isolert fra den måten arbeidet historisk er organisert på, (...) ..., formen til enhver praktisk dialektikk karakteriseres av den materielle arbeidsprosessen, nettopp fordi interaksjonen i mor-barn-dyader får sin særegne form bestemt av morens praksis". (s.52-53).

Interaksjonsmidealet på det førspråklige stadium er gester eller bevegelser, det Lorenzer kaller *praksis*. I overensstemmelse med den sentrale plass *arbeidet* inntar i marxistisk teori, framstiller Lorenzer interaksjonen på dette stadium som en type arbeid, og arbeidet må hele tiden forstås som praktisk virksomhet. "Gjennom interaksjonsformene går en natur tilegnet i den praktiske dialektikk inn i subjektet". (s.46).

Interaksjonen starter umiddelbart etter fødselen; ja de første ansatsene til den gjensidige avhengigheten mellom barn og mor registreres allerede på fosterstadiet. Interaksjonsformene endres med tiden, og dermed også midealet som bestemmer subjektets utvikling. Nye interaksjonsformer dannes på grunnmuren av gamle, og det oppstår "... økende differensiering av interaksjonsformene". (s.76)

5. SUBJEKTUTVIKLINGEN

Fra psykoanalysen henter Lorenzer *drifts*-begrepet, og lar driftene være den biologiske naturens viktigste vesenskrefter. De uttrykker seg i uomgjengelige, ahistoriske ikke-bevisste kroppsbehov: "Driftene er knyttet uløselig sammen med ikke-bevisste kroppsbehov, som på den annen side står i genetisk sammenheng med et organisk behov..." (s.41).

De opprinnelige organiske behov blir til å begynne med tilfredsstilt av moren på en måte som er samfunnsmessig, historisk bestemt, og denne spesifikke måten blir etterhvert sekundært behov for barnet. "... dets kroppsbehov profileres efter de tilfredsstillelsesmuligheder, moderen kan tilbyde, ..." (Asger Blond): Lorenzer siterer i denne sammenheng Lichtenstein,¹⁰ som skriver: "Når moren tilfredsstiller barnets behov skaper hun i virkeligheten nye spesifikke behov, som hun liker å til-

fredsstille. Barnet blir et organ eller et instrument for tilfredsstillelse av morens ubevisste behov" (s.37).

Det utvikles en vane på grunnlag av den spesifikke behovstilfredsstillelsen, og barnet utvikler seg gjennom den praksis (f.eks. diing) som behovstilfredsstillelsen forutsetter. Men også behovsfrustrasjonen bidrar til å utvikle subjektet. Et behov som ikke tilfredsstilles slik barnet har vent seg til, blir opphav til en ny, søkende eller spontan praksis som ikke er lært gjennom behovstilfredsstillelsen, men som er søking etter en annen måte å tilfredsstille behovet (vanen) på. Barnet svarer med "en hallusinasjon" (en forståelse Lorenzer henter fra psykoanalysen) dersom moren ikke tilfredsstiller et utviklet interaksjonsbehov. Med dette menes at barnet hallusinerer den uteblivne virkelige behovstilfredsstillelsen ved å gi den en annen form. Derfor kan, som Lorenzer sier, vekslingen mellom driftstilfredsstillelsen og driftsfrustrasjonen betraktes som utviklingens motor.¹¹

Dersom de behovene, vanene eller ønskene som enten er biologisk/naturlige og allmenne, - eller spesifikke, utviklet gjennom interaksjonen med moren, ikke blir tilfredsstilt på en eller annen måte, oppstår brudd i utviklingsprosessen, og den primære sosialiseringen kan hemmes eller produsere langvarige frustrasjoner. Disse bruddene i vanetilfredsstillelsen er ikke tilfeldige, men systematiske, og oppstår ikke på grunn av individuelle svikt, men skyldes samfunnsmessige, kulturelle forhold. Det er hva Lorenzer kaller "systematisk brutt praksis". Enhver som enten tilfredsstiller eller frustrerer de primære biologiske/organiske behov eller de sekundære spesifikke vaner, er med på å forme den utviklingslinjen barnet følger.

Selve utviklingsforløpet kan illustreres som en samtidig "vertikal" og "horisontal" prosess. Den *vertikale* prosessen består i at en trenger dypere ned i driftsarsenalet, det vil si at nye drifter blir virksomme og tar del i interaksjonen. (Vi aner her en overfladisk parallell til Maslows behovshierarkimodell,¹² selv om drifter i Lorenzers mening heller betyr noe i retning av psykoanalytiske utviklingsstadier, oral-anal-ødipal - osv. enn medfødte behov.) Den *horisontale* (utviklings)-prosessen betyr en utvidelse av verdensbildet, mer av verden erfares i realiteten. Sagt på en annen måte betyr dette at såvel den indre natur som den ytre natur og produksjonsmåtens særtrekk, får stadig større plass i barnets bevissthet.

6. SPRÅKET

Et annet sentralt poeng hos Lorenzer er betydningen av *språket*. Lorenzer problematiserer ikke på hvilken måte språkutviklingen skjer, (f.eks. gjennom standpunkt til Chomsky) han må snarere tolkes som tilhenger av sosial læringsteori i samband med språktilegnelsen. Språket kommer utenfra, uten rot i noen naturlig, almenmenneskelig språkstruktur.

Språket er viktig fordi det gir den som sosialiseres et redskap til å utvikle bevissthet om og forståelse av omgivelsene.¹¹ Språklig interaksjon er mulig først på et bestemt *stadium* av den biologisk/organiske naturutvikling hos barnet, men også i samband med språktilegnelsen må naturmomentet som den ene pol i utviklingen understrekes: "Naturen inngår i interaksjonsformene og gjennom betegnelsene også i språkspillet" (s.67).

Så lenge språkteorien ikke er basert på medfødte almene språkstrukturer hos barnet er det nødvendigvis moren som i mor/barn dyaden fører språket inn: "Også i språkinnlæringssituasjonen foregår det en *virkelig* interaksjon ved at de innøvde, bestemte interaksjonsformene i mor-barn dyaden blir utvidet gjennom det talte ord" (s.66).

Språket fører altså til en utvidelse, et tillegg til allerede etablerte og eksisterende interaksjonsformer - vesentlig bestående av gester - det Lorenzer kaller praksis. På et tidlig språkutviklingsstadium er også språkbruk en form for praksis, og språket har ingen selvstendig karakter i forhold til det som språket eller begrepene representerer. De er ikke symboler, men direkte, uadskillelige instrumenter for praksis. "Barnet hører ordet som en del av den interaksjonen som foregår i øyeblikket, og det betyr som et kjennetegn på den aktuelle interaksjonsformen" (s.67).

Dette fører til at begrepene endrer mening parallelt med endring av interaksjonsformene. Men i denne sammenheng vender Lorenzer seg i retning av en Lacansk fortolkning av psykoanalysen,¹⁴ uten selv å referere til Lacan, og hevder at den gamle begrepsmening ikke forsvinner, men blir oppbevart i det førbevisste eller underbevisste.

7. SOSIALISERINGEN I REALITETEN

Lorenzer etterstreber en forskningsmetode der den historiske framtreddelsesform forstås ved hjelp av de almenne struktur-sammenhenger. Etter å ha framstilt sosialiseringen i "det

abstrakte", anvender så Lorenzer denne forståelsesformen på sosialiseringen slik den foregår i realiteten, under kapitalismen. De abstrakte kategoriene, f.eks. i mor - barn - dyaden er framkommet gjennom å analysere utviklingsformene og det indre bånd som binder momentene sammen. Først når dette er gjort, kan den virkelige bevegelsen framstilles. Til forklaring av det eksisterende, det historisk spesielle, må en "stige opp" fra det abstrakte til det konkrete. Nå framstår disse konkrete formene som en enhet av mangfold, som en sammensetning av mange bestemmelser, og den konkrete forklaring er Lorenzer's endelige mål: "Det gjelder å avsløre den konkrete lidelse i dens "virkelige" bevegelse" (s.15).

I realiteten vil det nødvendigvis oppstå brudd i interaksjonen. Som nevnt kan slike brudd være med på å utvikle subjektet gjennom å utvide interaksjonsformene, men de punktuelle avbrytelsene i vekslingsforholdet kan også blokkere læringen av nye interaksjonsformer, og føre til atferdsforstyrrelser ("Verhaltenstörung").

Lorenzer gir to eksempler på førspråklige interaksjonsbrudd forårsaket av inkonsistent, uberegnelig adferd hos moren.¹⁵

- a) Moren som gir barnet brystmelk *av og til* når det er sultent. Hos barnet dannes et bilde av uberegnelig vilkårlighet som det ikke er istand til å forstå.
- b) Renslighetspåbudet kan oppleves som kontradiktorisk vilkårlighet. Den tidlige anale, nødvendige behovstilfredsstillelsen blir ulystpreget fordi den nå er kombinert med morens sinte formaninger. Perioden kan riktignok oppleves som gjennomlæring av ny interaksjon, men rensligheten kan også påtvinges av moren som den dominerende part i dyaden, og perioden kan forbli uforstående for barnet, og da føre til dårlig personlighetsresultat.

Lorenzer skiller mellom tre grupper av påtvungne interaksjonsformer på det før-språklige stadium, det vil si stadiet inntil språket får karakter av symbolsk interaksjonsmiddel:

1. Interaksjonsformer som ikke tas opp av det språklige (ligger utenfor det språklige)
2. Interaksjonsformer som er uavhengige av språket, de utvikler seg tvangsmessig uansett.
3. Interaksjonsformer som motarbeides av språkets tvang, men som likevel blir fiksert som interaksjonsformer. De kalles klisjéer.

Klisjédannelsen framkommer ved forandring i morens interaksjon, og røper motsetninger eller inkonsistens i morens praksis, ettersom morens klisjédannede interaksjon fra hennes side setter seg gjennom uavhengig av den bevisste refleksjon. Symbolformidlet handling og klisjébestemt atferd, står i motsetning til hverandre. Den paradoksale oppførselen har innenfor psykoanalysen blitt tilbakeført til morens primære sosialisering. Moren forstås under kapitalismen som "Gesamtarbeiter", og liggende under for de samme trykk og begrensninger produksjonsmåten setter for gesamtarbeiderne. Dermed blir interaksjonsformene avhengige av produksjonsforholdene, og: "Morens sosialiseringspraksis er realisering av atferdsdisposisjoner som utvikler seg i samfunnsmessig, og dvs. historisk-materiell praksis" (s.141).

Og det som på denne måten gjelder for de "uproblematiske" interaksjonsformer, gjelder i forsterket grad for formidlingen av de motsetninger som ligger til grunn for den klisjébestemte atferden. "Ut fra motsetningene i produksjonsmåten reproduseres gjennom sosialiseringen motsetningen i interaksjonsformene" (s.136).

Over hodet på subjektene trenger de objektive samfunnsstrukturene seg gjennom: Som uforståelige motsetninger i interaksjonsformene. Men samtidig peker Lorenzer på at "innsolisieringen" av klisjébestemt atferd tjener samfunnsmessige klassespesifikke målsetninger. "Opparbeidelsen av klisjébestemt atferd gjør subjektet brukbart i tjeneste hos den bestående samfunnsorden; den blokkerer for muligheten til diskusjon av de eksisterende handlingsnormene, ..." (s.143).

De systematiske (og objektivbestemte) bruddene i interaksjonen forårsaket av inkonsistens mellom nødvendig praksis og språklig tvang (klisjéatferd) kan imidlertid føre til nevrotiske eller psykotiske tilstander, noe Lorenzer antyder slik: "Mens det til grunn for den nevrotiske konflikt ligger en motsetning mellom aktuell opptreden og interaksjonsformen oppatt i språket, så produserer den psykoserelevante motsetning uforenelige interaksjonsformer" (s.148).

Lorenzer antyder også hvordan hans kombinasjon av psykoanalyse og marxisme kan føre til en ny form for "kollektivt ubehag", et ubehag som den Freudske psykoanalysen frambrakte. Det nye "ubehaget" vil oppstå når de systematiske brudd i den subjektive praksis blir forstått i sin avhengighet av de objektive betingelser. Den psykoanalytiske beskrivelse av sosialiseringen må utvikles til "Kritikk av subjektet" i en samfunnsmessig dimensjon.

Arnulf Kolstad

NOTER.

- 1) Lorenzer, A. (1970): *Spracherstörung und Rekonstruktion*. Frankfurt/M., Suhrkamp, 1970.

Lorenzer, A. (1973): *Über den Gegenstand der Psychoanalyse oder Interaktion und Sprache*. Frankfurt/M., Suhrkamp, 1973.

Lorenzer har arbeidet ved Sigmund Freud instituttet, Frankfurt/Main. På et vis representerer han en variant av Freudo-Marxismen som gjerne kalles "Frankfurtertradisjonen", men står samtidig kritisk til den "idealistiske hermeneutikk" han mener f.eks. Habermas er talsmann for.

- 2) Lorenzer, A. (1971): *Kritik des psychoanalytischen Symbolbegriffes*. Frankfurt/M., Suhrkamp, 1971.

Helt siden Freud i 1895 ville grunnlegge en naturvitenskapelig, fysiologisk psykologi, har symbolbegrepet stått sentralt i psykoanalysen. Opprinnelig var det psykoanalytiske symbolbegrepet forbeholdt fenomenet i det ubevisste, senere oppsto et symbolbegrep knyttet til det bevisste. Ved å innføre termen *klisjéer* som betegnelse for de symbolene som er forankret i det ubevisste, klargjør Lorenzer at de må adskilles fra de symbolene som springer ut av det førbevisste eller bevisste.

- 3) Klisjéoppfatningen får også stor betydning for den praktiske terapi. Mens symbolene alltid vil kunne vise seg, så trenger klisjéene et *scenisk arrangement*. Bare ved å gjenta den scenen som førte til klisjédannelsen kan klisjéen fjernes. Den psykoanalytiske teknikk går ut på å oppmuntre til scenisk framførelse - slik at det kan oppstå en scenisk forståelse der klisjéen gjenfinnes i sin opprinnelse.
- 4) Lorenzer, A. og andre (1971): *Psychoanalyse als sozialwissenschaft*, Frankfurt/M., Suhrkamp, 1971.

Asger Blond hevder i artikkelen "Mening og forståelse hos Alfred Lorenzer" (BLOND, A. et al. (1974): *Subjekt og tekst*. Kbhvn. NSU/GMT, s.211-232): "Lorenzer argumenterer her (i sosialiseringsteorien) - i et oppør med såvel de kulturistiske som de subjektivistiske resp. biologistiske tendenser indenfor psykoanalytisk sosialiseringsteori -.."

- 5) Sitert fra Lind, Lis (1973): *Ideologi og teknologi i psykologiundervisningen*. København, NSU., 1973.
- 6) Se UTAKER, A.(1974): "Psykoanalysen som semantisk teori. Kritikk av Alfred Lorenzers teori for psykoanalysen.", i BLOND, A.et.al. op.cit.
- 7) For en diskusjon av ødipuskompleksets transkulturelle gyldighet, se:
Kursbuch 29, Berlin, Kursbuch Verlag, 1972:
 Reimut Reiche: *Ist der Ödipuskomplex universell?*
 (s. 159-176) og
 Paul Parin: *Der Ausgang der Ödipalen Konflikts in drei verschiedenen Kulturen*. (s. 179-201).
- 8) Et sentralt utdrag av Reich's *Massenpsychologie des Faschismus* (1933-utgaven) er gjengitt i *Vardøger* nr. 3. Originalutgaven finnes forøvrig i tyske pirattrykk.
- 9) Kritikk av "interaksjonspsykologismen" eller Lorenzers forståelse av psykoanalysen som "symbolsk interaksjonsteori" har Michael *Schneider* gjennomført i *Neurose und Klassenkampf*. Hamburg, Rowohlt, 1974, s. 151-156.
- 10) Lichtenstein, Heinz (1961) i J. Am. psychoanal. Ass., IX, 1961, s. 250 f.
- 11) Denne utviklingsgangen kan ikke forklares innenfor sosial læringsteori, fordi barnet i dyaden selv opptrer med en egendynamikk som går utover det som er sosialt lært. Barnet har lært seg en vane som er blitt lystpreget (f. eks. fordi den tilfredsstillende organiske behov). Realisering av vanen forutsetter interaksjon, altså sosial praksis med andre. Uteblir den andres reaksjon, vil barnet selv søke nye interaksjonsformer for igjen å oppleve den lystpregede vanen.
- 12) Abraham Maslow forstår utviklingen som realisering av indre, latente behov som forholder seg hierarkisk i forhold til hverandre. Forutsetningen for å nå opp på et "høyere" behovsnivå, er at behovene på nivået foran er relativt tilfredsstillende.
- 13) *Forståelsen* mellom mor og barn kommer istand som en (presymbolsk) "fysiologisk forståelse" (s.34), men formidlingen mellom barnets kroppsbehov og morens tilfredsstillende tilbud tar senere språket i bruk før å utvikles videre. (A. Blond, op.cit., s. 226).

- 14) Erich Wulff har i artikkelen "Psychoanalyse als Herrschaftswissenschaft?" (Kursbuch 29, 1972, s.1-22) påpekt at mange av Lacans argumenter finnes igjen nesten i identisk form i Lorenzer's språkteorier, - til tross for at Lorenzer "må distansere" seg fra Lacan.
- 15) I disse tilfellene er det altså ikke snakk om "systematisk brutt praksis", det vil si en praksis Lorenzer mener også kan virke progressivt utviklende.

internationale marxistische diskussion

Notwendigkeit des Kommunismus. Die Plattform von »II Manifesto«
DM 5,-

»Die »Manifesto«-Gruppe bietet den verschiedenen revolutionären Strömungen eine Diskussionsbasis zum Zwecke ihrer organisatorischen Vereinheitlichung: 200 Thesen erstellen Analysen aller brennenden Probleme, Denkmodelle für die Erarbeitung einer Linie, einer Strategie, eines Aktionsprogramms. Sie sind, insgesamt gesehen, zweifellos der anspruchsvollste und originellste theoretische Versuch des europäischen Marxismus der letzten 25 Jahre. Eine der Kernthesen ist: die hochentwickelten kapitalistischen Gesellschaften sind »reif für den Kommunismus«, und diese Einsicht kann und muß sich sofort zu Kampfzielen in einem politischen Programm konkretisieren.« (André Gorz in: Le Nouvel Observateur, No. 315/70)

Partei und Klasse. Eine Diskussion zwischen Jean-Paul Sartre und »II Manifesto«. Einleitung: R. Rossanda DM 3,-

Serafini/Magri/Pintor: Die Einheit der Klassenlinken herstellen. Nationale Arbeiter-Konferenz der Gruppe »II Manifesto«, Mailand 21.-30. Jan. 1971 DM 1,80

»II Manifesto«: Thesen zur Hochschulpolitik DM 5,-

Rossana Rossanda: Der Marxismus von Mao Tse-tung DM 2,-

»II Manifesto«: Für eine organisierte politische Bewegung DM 4,-

**merve verlag berlin
1 berlin 15
postfach 327**